ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 125, Şubat 2022, s. 228-238

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.55018>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
17.12.2021

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
28.02.2022

Mohammed Adnan Atef Mohammed MAHRAN

Sakarya üniversitesi, Siyaset Bilim ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Öğrencisi
adnanmahrn420@gmail.com
Orcid: 0000-0003-2667-6204

2002-2021 YILLARI ARASINDA AK PARTİSİ DÖNEMİNDE TÜRKİYE- SUDAN İLİŞKİLERİ

Öz

AK Parti'nin Türkiye'de hükümetin başına geçmesiyle aynı zamana denk gelen Türk siyasetindeki büyük değişikliklere, dış politika biçiminde de büyük değişiklikler eşlik etti. Dış politikayı sağlam teorik temellere dayanan "stratejik derinlik, merkez ülke, yumuşak güç ve Tarihsel Mirasa Sahip Çıkma" gibi yeni terimler ortaya çıktı. Bu değişiklikler, Türkiye'yi, Avrupa Birliği'ne üye olmak için takip eden bir ülkeden, dünyada kendine bir yer edinmeyi amaçlayan, seçkin ilişkiler ve özellikle Orta Doğu ve Afrika'da etkili bir rol edinmeye çalışan bir "merkez" ülkeye dönüştü. Bu, Türkiye'nin 2005'in, Erdoğan'ın Afrika kıtasından 23 ülkesine gezi yaptığından ve Afrika kıtasıyla seçkin ilişkilerle sonuçlanan ve Sudan'ın Ankara'nın ilgilendiği ülkelerin başında yer aldığı "Afrika" yılı olduğunu açıklamasından kaynaklandı. Afrika ve Kızıldeniz bölgesinde daha etkin ve etkili bir rol için stratejik bir başlangıç noktası olarak, gelecek gündemiyle belirlediği siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri kurmak istiyordu. İki ülke arasındaki bu ilişkiler, anlaşmalar, ziyaretler ve ilişkiyi güçlendiren uzun bir ortak tarihle belirginleşti. Sudan'da devrimin patlak vermesinden ve Beşir'in düşüşünden sonra bile Türkiye, ilişkilerinin gücünü Sudan Devleti'ne ve halkına verdiği desteği teyit etmeye devam etti. Çalışmanın temel amacı, AK Parti döneminde Türkiye-Sudan ilişkilerinin ne ölçüde geliştiğini şu hipotezden yola çıkarak belirlemektir: "AK Partisi'nin iktidara gelmesi ile Türk dış politikasında yaşanan büyük değişiklikler, Sudan ile ilişkilerde büyük bir gelişmeye neden oldu". Hipotezi test etmek için, AK Parti döneminde Türk dış politikasında çok önemli hale gelen terimleri tanımlamak

için kavramsal teorik çerçeve ele alındı. Ayrıca iki ülke arasındaki ilişkilerin yolunu izlemek için tarihsel yöntemi kullandık. Çalışmanın sonunda ise teorik ve tarihi birbirine bağlayan analitik yöntemle sonuçlandık.

Anahtar kelimeler: Sudan, AK parti, Afrika, Suakin adası, Kızıldeniz.

TURKEY-SUDAN RELATIONS DURING THE AK PARTY PERIOD BETWEEN 2002-2021

Abstract

The huge changes in Turkish politics that coincided with the arrival of the justice and development party AKP to the Premiership in Turkey. also accompanied by major changes in the form of foreign policy and the emergence of new terms that the party developed such as "strategic depth, the central state, soft power and restoring the historical legacy" that make the foreign policy based on solid theoretical foundations. It has made Turkey significantly transformed from a "stalker to join the European Union" to a "center country" seeking to achieve a place for itself in the world, distinguished relations and an effective role, especially in the Middle East and Africa. This emerged from Turkey's declaration that 2005 is the year of Africa, in which Erdogan made 30 trips to 23 African countries, that resulted in distinguished relations with the African continent i, Sudan was at the top of the countries that Ankara paid attention to. Turkey has been keen to establish political, economic and military relations, which it has set with its future agenda, as a strategic starting point for a more effective and influential role in Africa and the Red Sea region. These relations between the two countries crystallized in agreements, visits, and a long common history that made the relationship stronger, even after the outbreak of the revolution in Sudan and the fall of Al-Bashir, Turkey continued to confirm the strength of its relations and its support for the Sudan, the state and the people. The main objective of the study is to know the extent of the development of Turkish-Sudanese relations during the time of the Justice and Development Party, based on the following assumption: "The major changes in Turkish foreign policy with the arrival of the Justice and Development Party to power resulted in a major development in relations with Sudan." In order to test the hypothesis, The conceptual theoretical framework was addressed to define terms that have become very important in Turkish foreign policy at the time of the Justice and Development Party, and also used the historical approach to follow the path of relations between the two countries, and conclude with the analytical method of linking the theoretical and historical at the end of the study.

Keywords: Sudan, AK party, Africa, Sawakin island, The red sea.

GİRİŞ

Modern Türkiye'nin kuruluşundan bu yana 2002 yılı sonuna kadar Türkiye-Afrika ilişkilerine daha yakından baktığımızda, özellikle 1997 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin büyükelçiliği olan Türkiye'de tek büyükelçiliğin varlığını kaydedilmiştir. Halbuki Sahra altı Afrika ülkeleri ile en düşük seviyelerde olduklarını görüyoruz (Bukas, 2017: 140-141). Afrika kıtasını ihmal etmenin en bariz nedenlerden birisinin Türkiye'nin dış politika ilkelerinden olan "Batılama" olmasıdır (Elem Eyice, 2012: 66). Ancak 2002 yılından sonra durum tamamen

farklıdır ve ülke için yeni bir dış politika benimsediğini ilan eden AK Partisi liderliğindeki yeni Türk hükümetinin gelişi Türkiye-Afrika ilişkilerinde genel olarak büyük bir gelişmeye neden olmuştur (Özhan, 2012: 19). Bu gelişme Sudan ile ilişkileri de içeriyordur.

2002 yılı sonunda AK Parti'nin Türkiye'de iktidara gelmesiyle, yeni Türk liderliğinin Afrika ve Asya ülkelerinin dünyaya bakışındaki genel değişime bağlı olarak Türk-Afrika ilişkileri gelişmeye başladı. Artık uzak bölgeler ve sorunların kaynağı değil, onlarla politik ve ekonomik ilişkiler kurulmalıdır. Bu ilişkileri ortaklıklar halinde geliştirilmiştir. Afrika kıtasına ilişkin bu yeni bakış açısı, dünyadaki büyük ekonomileri yeniden konumlandırmayı amaçlayan bir Türk stratejisinin parçasıdır. Bunun için Türkiye tarihi ve kültürel mirası başlangıç noktası olarak almış ve kendi bölgesel ve küresel Batı ile ilişkilerini normal bir ülke olmaktan çıkaran tutum ve görüşlerdir. Kaderini bağımsız olarak belirleyen bir ülke için bu büyük bir değerdi ve gelecek vizyonunun açık bir göstergesiydi. Türkiye'nin ekonomik ve siyasi gelişimi, Ahmet Davutoğlu'nun stratejik ülkeler olarak gördüğü Afrika ülkeleri ile ilişkilerinden çekildi. Türk dış politikasının Afrika kıtası ile ilişkilerine dair net bir vizyona sahip olmadan bölgesel veya küresel politikaları etkileyemeyeceğini gördü. Ayrıca, Afrika ile doğrudan komşusu olan bir Avrasya ülkesi olarak jeopolitik olan Türkiye'den Afrika'ya yeni Türk perspektifi de Türkiye'den uzak değil ve Afrika'nın jeopolitik algı, stratejik derinlik ve diplomatik üsluba dayanan yeni Türk dış politikasını görmek için gerçek bir test alanı olduğunu düşünüyordu (Bukas, 2017: 143-148). Bir çok Türkiye Afrika ilişkilerinin konusuna takip edilene göre son yıllarda sahnede gören gelişmeler hem Türkiye hem de Afrika için çok faydalı olduğunu inanıyordur (Orakçı, 2011: 94).

Günümüzde Türkiye-Afrika ilişkilerinde yaşanan büyük gelişme Ticaret Bakanı Mehmet Muş'un İstanbul'da (Üçüncü Türkiye Afrika Ekonomik ve İş Forumu) faaliyetleri kapsamında yaptığı konuşmadan anlaşılmaktadır. Muş'a göre, 2003 yılında Afrika ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesine yönelik etkin stratejilerin sonucu 5,4 milyar dolar olan Türkiye'nin Afrika ile ticaret hacmi 2020'de 25 milyar dolara ulaşmıştır. İhracatı 2003'te 2,1'den 2020'de 15,2'ye yükselmiştir. 2003 yılında 3,3 olan ithalat hacmi ise 2020 yılında 10 milyar dolara ulaşmıştır. Ayrıca Afrika'daki Türk yatırımları da 6 milyar dolar düzeyine ulaşırken, Türk müteahhitlerin Afrika'da gerçekleştirdiği sözleşmeli projelerin değeri 77 milyar dolara yükselmiştir. Afrika ülkelerindeki Türk büyükelçiliklerinin sayısı da 43'e, 26 ticari danışma bürosuna ve Afrika kıtasında Türk Hava Yolları'nın 58 destinasyonuna yükselmiştir (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021).

2003'den sonra Türk-Afrika ilişkilerinde yaşanan bu büyük gelişmeden, Sudan'ın uzun süre Osmanlı idaresi altında olduğu düşünüldüğünde, Sudan ve Türkiye ortak bir tarihle birbirine bağlandığından, Sudan, ilişkilerdeki bu yakınlaşma ve gelişmeden izole edilmemiştir (Y. F. Hasan, 2006: 7). AK Parti dönemindeki "Türk dış politikası biçimindeki dikkat çekici gelişme" döneminde Sudan-Türkiye ilişkilerini derinlemesine incelemeyi önce, AK Partisi'nin gelişile Türk dış politikasındaki önemli kavramları incelememiz lazım olduğunu inanmaktayız.

Kavramsal çerçeve: AK Parti döneminde Türk dış politikasının temelleri ve hedefleri

AK Partisi dönemindeki Türk dış politikasını teorik-kavramsal bir çerçeveden ele aldığımızda, Ahmet Davutoğlu'nun ürettiği terimlerle ilişkili buluyoruz. Bu terimler, AK Parti için en önemli Türk dış politika haritalarından biri haline gelmiştir (Yeşiltaş & Balcı, 2011: 10). AK Parti'nin Türk dış politikası üzerine yapılan bir çalışma, 2002'den sonra AKP'nin Türk dış politika laboratuvarında önemli bir sembol haline gelen bu terimlerden hiçbir şekilde bahsetmeyi ihmal

edemez. Bu nedenle, sözde "AKP'nin politikalarının mimarı", akademisyen ve eski Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun ürettiği bazı terimleri ele alırız (BBC, 2019). Bu terimler "stratejik derinlik, merkezi devlet ve yumuşak güç" olarak temsil edilmektedir.

Stratejik Derinlik

Oluşturulan stratejik derinlik, Türkiye'nin jeopolitik, jeo-kültürel ve jeo-ekonomik düzeylerdeki konumunun küresel siyaset ve uluslararası sistemin dönüşümü açısından son derece önemli olduğu varsayımına dayandırılmaktadır. "Stratejik derinlik" kavramı, Türkiye'nin tarihsel, coğrafi, kültürel, bölgesel ve küresel olarak uluslararası sistemin "merkezi" ülkesi olması anlamında kullanılmıştır. Davutoğlu'na göre, "Türkiye, coğrafi olarak dünyanın belli başlı kıtalarının m katı, deniz kenarında ve kıta havzalarına yakın kara ile çevrilidir ve tarihsel olarak insanlık tarihini ana damar şeklinde kapsamaktadır"(Yeşiltaş & Balcı, 2011: 12).

Davutoğlu, Türkiye'nin 2001 yılında ciddi bir kriz yaşaması ve küresel ekonomik sistemdeki değişikliklere uyum sağlamak için önlemler alınması gerektiğinden, iç ve dış ekonomi politikaları arasındaki uyumun dış politika yapısının klasik diplomatik yoldan itilmesine neden olduğuna inanıyordu. Davutoğlu'nun teorisini olayların gidişatındaki dış davranış analiziyle incelediğimizde, Tarihi, kültürel bir alıcı, coğrafyayı potansiyel bir güç olarak, diğer aktörler için bir koz olarak gördükleri bir fatura olarak görüyorlar, bu nedenle Davutoğlu'na göre Türkiye'nin gizli gücü (kimlik, coğrafya, insan unsuru, vb.) Türkiye'nin Rönesans'ını gerçekleştiren ve dışarıdan konumunu güçlendiren stratejik bir plan geliştirmeye yatırılmalıdır (Random, 2016: 67).

Merkez Ülke

Ahmet Davutoğlu tarafından Türkiye'nin uluslararası sistem içindeki hareket kabiliyetini ifade etmek için kullanılan merkez ülke kavramını, Türkiye'nin jeopolitik, jeo-ekonomik ve jeo-kültürel açıdan Doğu ile Batı arasında bir "Aktarım transferi" olarak kurucusu sayesinde çok taraflı manevra kabiliyetine benzemiyor, kurucu ülkelerin yapıcı ve düzene sahip olduklarına gönderme yapıyor. Bu anlamda merkez ülke kavramı sadece coğrafi bir tanım değil, aynı zamanda Türk dış politikasının uluslararası sisteminin dönüşümü ve bölgesel-küresel düzeyde yeni bir düzenin kurulması için tarih, kültür ve dini içeren jeopolitik bir perspektiftir (Yeşiltaş & Balcı, 2011: 12-13). Yani kısacası "Davutoğlu'na göre merkez ülke ideali ile birlikte Türkiye sadece batı ve doğu arasında bir köprü değil, her alanda politika üretilen ve uygulayabilen bir ülke olmalıydı" (Balcı, 2014: 177).

Yumuşak güç

Dış politikanın diplomasi, kültür, diyalog, işbirliği, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve tarihsel geçmiş gibi unsurlara dayandığına işaret eden bir kavramdır. Uluslararası ilişkilerde kullanıldığı şekliyle kavram, Türkiye'nin dış politika perspektifinde diğer ülkeleri adil, akıllı ve ikna edici politikalar izleyerek "ikna etmek" olarak kullanılırken "diğerini istediğini elde etmeye ikna etmek" olarak tanımlanıyordu. Ayrıca (Kaba) veya doğrudan askeri müdahale etmemek aklına gelmektedir (Yeşiltaş & Balcı, 2011: 14).

Soğuk Savaş döneminin ardından 1992 yılında dış yardımın kurulmasıyla TİKA, kurumsallaşma yolunda önemli bir adım atmıştır. Ancak, Türk dış politikasında yumuşak güç uygulamalarının gerçekleşmesi 2002'den sonra mümkün hale geldi. Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk dış politikasında bir değişiklik başlamış ve Türkiye, Balkanlar ve Kafkaslar arasında Ortadoğu ve benzeri, kendisini istikrar adaları olarak gören atılım bölgesinde konuşlanmaya odaklanma

istikrarsızlığı olarak kalmıştır. Alışılmış bileşenlerin birçoğuna, özellikle kamu diplomasisine önem vermeye başlamıştır (Uza, 2020: 23-25).

Türkiye, başta Arap ülkeleri olmak üzere uluslararası ilişkilerini yeniden biçimlendirmek adına “medyayı, sanat ve kültür, sporu, dini” kullanmak gibi "yumuşak güç" kullanmaya bel bağlamış, bunları Latin Amerika ve Afrika'daki rolünü derinleştirmek ve ekonomik ilişkileri güçlendirmek için sıklıkla kullanılan haline getirmiştir. İslam Konferansı Teşkilatı'nın başına Kemaleddin İhsanoğlu'nu aday göstermesi gibi sıfır soruna dayalı inisiyatif ilkesini benimseyerek gelişmiştir. Türkiye, 2011 sonrası dış politikasında yumuşak ve sert gücü birleştirmiştir. Dış çevredeki değişimler, teorik temellerini yeniden gözden geçirme etkisi yaratmıştır. Ulusal güvenliğinin bölgedeki gelişmelerden dolayı bir tehdit bildiğini algılaması için en önemlisi Suriye ve Libya'daki Arap devrimlerinin yansımalarıdır (Random, 2016: 67-68).

Tarihsel Mirasa Sahip Çıkma

Tarihi miras, Türkiye'nin jeopolitik derinliğini düşündüğümüzde siyaset yapmayı mümkün kılan en önemli gerçektir. Tarihi miras veya Osmanlı mirası, ortak bir tarih kültürü, ortak bir din, Türkiye'nin Balkanlar ve Orta Asya'daki argümanlarıyla ortak bir dil ve Ortadoğu'ya olan bağlılığını ilerletiyordur. Yeni muhafazakârlar için tarihsel süreklilik çok önemlidir. Bunu okuduğumuzda Türkiye, Osmanlı dönemine bırakılmıştır ve mirası tarihsel sürekliliği sağlamayı amaçlamaktadır (Yıkılmaz, 2016: 55-57).

Ak Parti döneminde iki ülke ilişkilerinde yaşanan en önemli gelişmeler:

Sudan, Kızıldeniz'e bakan coğrafi konumuna ek olarak Afrika'da çok önemli bir jeopolitik pozisyonun sahibidir. Türkiye Sudan arasındaki ilişkiler on dokuzuncu yüzyılın sonunda Sultan Selim'in önderliğinde başlamıştır. Muhammed Ali Paşa'nın fethinden sonra, Sudan'ın fiili yönetimi 60 yıl, hukuk kuralı ise yüz yıl devam etmiştir. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilişkiler tamamen kesilmiştir. 1956'da Sudan'ın İngiliz yönetiminden bağımsızlığını kazanmasının ardından iki ülke arasındaki ilişkiler yeniden dönmüş ve her geçen gün gelişmeye devam etmiştir (Zengin, 2013: 5).

Türkiye, Sudan'ın 1956 yılında bağımsızlığını kazanmasının ardından Hartum'da büyükelçilik açan ilk devletlerden biri oldu. Sudan da 1970 yılında Ankara'da bir büyükelçilik açtı. Diplomatik ilişkilerin kurulmasıyla birlikte, karşılıklı işbirliği, ortak çıkarlara ve diğerinin bağımsızlığına saygıyı temel alan bir dönem başladı. 1970–1980 yılları arasında, iki ülke arasında orta ölçekli bir mal ticareti gerçekleştirildi. Fakat ilişkiler geleneksel ekonomik kalıpların ötesine geçemedi. Diplomatik ilişkilerin sınırlı olmasının temel nedeni, iki ülkenin İsrail ve Arap Dünyası arasında devam eden çatışma karşısındaki tutumları oldu. Sudan, Filistinliler 'in ateşli bir destekçisiyken; Türkiye'nin Filistinliler 'in bir devlet kurma hakkını kabul etmekle birlikte, İsrail ile askeri bir pakta (Türkiye, İsrail ve ABD) dönüşen yakınlaşması, Arap dünyasında tartışmalara neden oldu (Y. F. Hasan, 2006: 285-290).

Daha sonra tarih, Türkiye ile Sudan arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkilerin hızlanmasına katkıda bulunan diğer unsurların varlığına tanık olur. Tarihsel perspektifin dışında iki önemli faktörden bahsedilebilir. Birincisi, STK'ların 1990'lardan beri Sudan'da uyguladıkları kalkınma yardımı projeleridir. İkincisi, özellikle 1998 yılında hazırlanan Afrika Girişimi Eylem Planı çerçevesinde Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) koordinasyonunda devlet kurumları tarafından Sudan için geliştirilen kalkınma yardımları projeleridir. Bu faaliyetler birbirini tamamlar ve bu iki faktör Türkiye-Sudan ilişkilerinin gelişiminde yer

almaktadır. Nitekim bu çalışmalar ekonomik alanda sonuçlarını göstermiş ve iki ülke arasındaki siyasi ve kültürel ilişkilerin gelişmesine paralel olarak ticaret hacmi her geçen yıl artmaya devam etmiştir (Devecioğlu, 2017: 81-83).

2002 yılında AK Parti'nin tek başına iktidara gelmesi Türk dış politikasında yeni bir hareketlilik başlatmıştır. Bu hareketlilik, ilke olarak teorik bir zemine oturtulurken “stratejik derinlik, merkez ülke, yumuşak güç ve tarihsel Mirasa Sahip Çıkma” Türkiye'nin diplomatik dilinde de değişiklik yaşanmış ve iş birliği, bütünleşme, gelişme ve ortaklık gibi kavramlar Türk dış politikasında ağırlık kazanmıştır. Yeni açılımların sonucunda Türk dış politikasında yeni bölgeler daha çok konuşulmaya başlanmış, bu açılımlar içinde en başarılı olanlar ise kuşkusuz Afrika kıtası ve Sudan'a yönelik olmuştur (Eldeen, 2019: 4).

Sudan, 2004 yılında İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreterliği için Türkiye'nin adayı Ekmeleddin İhsanoğlu'nun adaylığını desteklemiştir. 28 Aralık 2004 tarihinde Cidde'nin ev sahipliği yaptığı bir törenle İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreterliği'ne getirilen Türkiye, ilk kez bu kadar üst düzeyde ve etkin olarak temsil edilmiştir. Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nin 2009-2010 dönemi geçici üyeliğine seçilmesinde de önemli bir rol oynamış olan Sudan, Türk dış politikasının önemli bir unsuru olan Kıbrıs meselesine Birleşmiş Milletler çerçevesinde bir çözüm bulunmasını da desteklemektedir (Eldeen, 2019: 132).

AK Parti döneminde Sudan Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunan en önemli olayları siyasi açıdan aşağıdaki noktalarda özetleyebiliriz:

- İki ülke uluslararası forumlarda birbirlerine destek verirken, Türkiye'nin Sudan'ın egemenliğini, istikrarını ve toprak bütünlüğünü desteklemeye devam etmiştir. Sudan ise, Türkiye'nin 2009-2010 döneminde daimî olmayan Güvenlik Konseyi üyeliğinde kazandığı zaferde önemli rol oynamıştır.
- Sudan'ın 2007 yılı İslam Konferansı Teşkilatı Genel Sekreterliği görevine Türkiye adayına verdiği destektir.
- Sudan, Kıbrıs sorununa Birleşmiş Milletler çerçevesinde çözüm çağrısında bulunuyordur.
- Türkiye uluslararası toplumu Sudan'la başa çıkmada ve sorunlarını çözmede diplomatik yöntemler benimsemeye çalışmaktadır.
- Türkiye, Sudan ile Güney Sudan Eyaleti arasında barış ve istikrarı artıracak şekilde sınır bölgelerini geliştirmeye yönelik bazı ortak ekonomik projeleri hayata geçirmek için Ankara, Hartum ve Juba arasında üçlü işbirliği mekanizması yoluyla barış ve istikrarı desteklemek için bir teklif sunmuştur.
- İki ülkenin dışişleri bakanlıkları arasında, iki dışişleri bakanlığı müsteşarlarının başkanlığında bir siyasi danışma komitesi kurulmuştur.
- İki ülke arasındaki ekonomik ve ticari işbirliği ilişkileri, MS 3-6 Kasım 2013 tarihleri arasında Hartum'da on üçüncü oturumunu gerçekleştiren, her iki ülkenin tarım bakanlarının başkanlığındaki ortak bakanlar komitesi aracılığıyla çerçevelenmiştir.
- Son ortak bakanlar kurulu toplantılarında ticaret, ticari ve ekonomik ortaklık, yatırım, sanayi, tarım ve hayvancılık alanlarında işbirliği ele alınmıştır. Bilim ve teknoloji,

enerji ve madencilik, ormanlar, çevre ve su kaynakları, ulaşım, iletişim, sağlık, eğitim, kültür, teknik yardım ve kapasite geliştirme içirmiştir.

- Türk Kalkınma ve İşbirliği Ajansı (TİKA), Sudan'da 50 milyon maliyetli Nyala Hastanesi (MS Şubat 2014'te açıldı), Hartum'daki Mesleki Eğitim Merkezi, konveyörlü suni tohumlama tesisi, Darfur üniversiteleri laboratuvarlarının rehabilitasyonu ve Suakin kentindeki anıtların restorasyonu dahil olmak üzere bir dizi proje inşa etmiştir (alnilan, 2017).

AK Parti döneminde Türkiye Sudan arasındaki en önemli işbirliği anlaşmaları

Son zamanlarda Sudan ile Türkiye arasındaki yakınlaşma, iki ülke arasında yapılan birçok ikili anlaşmanın imzalanmasıyla açıkça görülmektedir. Çağdaş ve karmaşık konseptinde siyasi, ekonomik ve sosyal boyutların yanı sıra bölgesel stratejik boyutları da içermektedir.

Bu yakınlaşmanın yeniliği ve ilişkileri geliştirmeye duyulan ilgi, bazı tarihsel incelemelerle doğrulanmaktadır. İki ülke arasındaki ilişkiler, son birkaç yılda birçok ortak ilgi ve eğilimi canlandırmak için güvenilen sağlam bir temel olarak kabul edilebilecek eski tarihi köklere sahiptir. Zirvesi, eski Sudan Devlet Başkanı Ömer el Beşir rejiminin devrilmesinden birkaç ay önce sona ermiştir. O zaman Türkiye Cumhurbaşkanı (Recep Tayyip Erdoğan) tarihi olarak nitelendirilen - özellikle yirmi dördüncü Aralık 2017'de Sudan'ı ziyaret etmiştir; İki ülke arasında (Afrika'da Terörle Mücadele) başlığı altında ikili anlaşmanın imzalanması, Türk tarafına Kızıldeniz'de, Sudan karasularının derinliklerinde, terörle mücadele özellikle Afrika'nın Doğu ve Boynuzu bölgelerinde askeri gemilerin korunması amacıyla askeri mevcudiyet sağlamıştır (M. Hasan, 2019).

Erdoğan'ın ziyareti sırasında iki hükümet arasında 12, özel sektör ise 9 anlaşma imzalanmıştır. En önemli anlaşma "stratejik işbirliği programının" "ortak bildirgesi" olmuştur. Altında, iki ülke arasında ikili, bölgesel ve uluslararası işbirliğini geliştirmek amacıyla "Stratejik İşbirliği Yüksek Konseyi" kurulmuştur. Anlaşmaların üç düzeyde uygulanmasını takip etmek, uzmanlaşmış yapılar ve komiteler kurmak için kurumsal bir çerçeve üzerinde anlaşmaya varılmıştır. İki cumhurbaşkanının başkanlık ettiği Yüksek Konseydir ve her yıl toplanır, ardından iki dışişleri bakanı başkanlığındaki Ortak Stratejik Planlama Grubu ile plan ve programlar geliştirmek, anlaşmaların uygulanmasını takip etmek, raporlar, başarılar ve çözüm önerileri sunmak ve stratejik ortaklık ufkunu harekete geçirmek amaçlanmaktadır (Ece, 2019).

Stratejik İş birliği Programı anlaşmasında yer alan tüm alanlarda Ortak Hükümet, Tarım, Ekonomik ve Ticari Ortaklık, Siyasi İstişare ve ortak komiteler olmak üzere beş komitenin oluşturulmuştur. Stratejik belgede vurgulanan alanlar arasında: "Teröre, organize suçlara ve kaçakçılığa karşı savaş" için güvenlik alanında işbirliği kurulmaktadır. Bazı hükümleriyle ilgili tartışmalara rağmen müzakeresi birkaç yıl süren "İki ülke arasında Ekonomik ve Ticari Ortaklık Anlaşması" da imzalanmıştır. Erdoğan, Türkiye'nin Sudan'a ihracatı için gümrük tavizleri talep etmiş ve El Beşir, Sudan tarafındaki ulusal ürünleri korumak için çekinceler nedeniyle karşılık vermiştir (Altıjani, 2018: 3-5).

Gözlemlenen şey, anlaşmaların hem askeri hem de güvenlik yönlerine odaklanmasıdır. İki ülke arasındaki askeri işbirliğinin konusuna dair, eski Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 15 Mart 2013 tarihinde "Sudan ile Askeri Eğitim ve Askeri Kuvvetlerin Teknik ve Bilimsel İşbirliği Çerçeve Anlaşması" yasasını onaylamasıyla başlamış. Yaklaşık bir yıl sonra, Sudan deniz kuvvetleri, 2014 yılının ortalarında, Türk Deniz Kuvvetlerine ait "Barbaros" savaş gemisi

grubuna ait dört savaş gemisini Port Sudan'da teslim aldı ve programında ortak tatbikatlar yapılmış. İki savunma bakanı, Mayıs 2017'de İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Savunma Sanayii Fuarı (IDF) toplantı aralarında askeri eğitim ve savunma sanayii alanlarında da bir dizi işbirliği anlaşması imzalamıştır(Ahmed, 2018).

Genel olarak Recep Tayyip Erdoğan ziyaretiyle birlikte, anlaşmalardan en önemlisi “Suakin adası” bölgede büyük bir tartışmaya yol açmıştır. Çünkü suvakin Adası, özellikle Kızıldeniz bölgesindeki birçok tarafın ve ülkenin bölgesel ve ekonomik güvenliği açısından Körfez bölgesi ve Ortadoğu için büyük stratejik öneme sahiptir (turk press, 2017).

Sınırlı büyüklükte (20 km) olan ada, tarihsel olarak Kızıldeniz kıyısındaki en eski Sudan limanıdır. Tüm Mısır ve Suudi limanları ile karşılıklı uçuşların çoğunu tarihsel olarak satın almasıyla, Suudi Arabistan'ın stratejik Cidde limanına en yakın limandır(Aljazeera net, 2018). Bu Türkiye Başbakan Yardımcısı Hakan Çavuşolu'nun Sudan eski Başbakanı Bakri Hassan Salih ve eski Dışişleri Bakanı İbrahim Ghandour ile görüşmesinin ardından yaptığı açıklamada, Suakin Adası'nın sınırları ve doğal coğrafi konumu ile sınırlı bir alana sahip olduğunu ve üzerinde askeri bölge kurulmasına izin vermediğini söylemeyi neden olmuştur (Alnajar, 2017).

Öte yandan Suudi Arabistan Krallığı'ndaki Sudan Büyükelçiliği , Sudan'ın Türkiye ile "Suakin" limanını rehabilite etmek için bir anlaşma imzalayarak Arap güvenliğini tehdit etmediğini ve bunun Halayeb ve Shalateen konusundaki Sudan-Mısır anlaşmazlığıyla hiçbir ilgisi olmadığını açıklamış (cnn, 2019).

Kısacası Türkiye Sudan arasındaki ortak ilişkinin kökleri, Osmanlıların Doğu Sudan'ın bir bölümünde, Suakin adasında bir valilik kurmasıyla 1555'ten başlayarak yaklaşık 450 yıla yayılmıştır. Osmanlı Devleti Sevakın adasını muhafaza etmek ve Kızıldeniz güvenliğine katkı sağlaması amacıyla adada kale inşa etmiştir(Kaya, 2020: 59). iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilere gelince, 1956 yılından devam etmektedir(DEVECİOĞLU, 2017: 100).

AK Parti 2002 seçimlerini kazandığında, Türkiye'nin Sudan Cumhuriyeti ile ilişkileri kayda değer bir gelişmeye tanık olmuştur. Bu iki ülkenin ilişkileri geliştirme arzusu, Sudan'ın içinde petrol ve gaz, küresel Arap sakızı, Tarımsal ve hayvansal ürün kaynaklarına ek olarak Türk yatırımcı için bir buluşma yeri olmasını sağlamaktadır.

Türkiye Sudan arasında ekonomik iş birliğini geliştirmeye yönelik ilk girişimler, görevi iki ülke arasında ekonomik anlaşmalar yapmak olan bakanlık düzeyinde bir komitenin oluşturulmasıyla başlamıştır. Komite, karşılıklı yatırımın korunması ve teşvik edilmesine ilişkin bir anlaşmaya ek olarak gümrük engellerinin kaldırılmasını, ticari dolaşımı ve malların taşınmasını kolaylaştırmayı tavsiye etmiştir (alnılan, 2017).

Sudan'daki devrimden ve 2019'da Beşir hükümetinin düşmesinden sonra bile Türkiye-Sudan ilişkileri devam etmiştir. Hata Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Sudan Başbakanı Abdullah Hamdok ile ABD'nin New York kentinde bir araya gelmiştir. Toplantı, 74. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu çalışmalarının oturum aralarında olmuştur. Anadolu Ajansı muhabiri, “toplantının Erdoğan'ın kaldığı otelde medyadan uzakta gerçekleştiğini belirtmiştir”(Anadol, 2019).

Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlut Çavuşoğlu, 17 Ağustos 2019'da Geçici Askeri Konsey ile Sudan'daki Özgürlük ve Değişim Güçleri arasındaki "Anayasa Bildirgesi" nin son imza törenine katılımı kapsamında, "Ülkesi Sudan hükümetine ve halkına desteğini sürdürecektir" demiştir. "Bu gelişmelerin kardeş Sudan halkına barış ve güvenlik getireceğini umuyoruz. Türkiye bu

aşamada elinden gelen her türlü desteği vermeye devam edecek," ülkesinin anlaşmanın uygulanmasını barışı sağlamaya ve sivil bir hükümete geçmeye yönelik önemli bir adım olarak gördüğünü kaydetmiştir. " ayrıca Çavuşoğlu, Ankara'nın Sudan'da istikrarı Afrika ve Ortadoğu'da istikrar açısından çok önemli gördüğünü vurgulamıştır. Ziyareti çerçevesinde Sudanlı taraflarla ikili ilişkileri ele aldığını, Türk kurumlarının çeşitli sektörlerde sağladığı yardımlar gibi ortak ilgi alanlarını, terörizmle mücadelede eğitim ve işbirliğine ilişkin konuları ve Libya gibi bölgesel konuları değerlendirdiğini belirtmiştir (Yahya, 2019).

Ömer Hasan el-Beşir rejiminin devrilmesinden sonra, özellikle de Sevakın Anlaşması'nın yeni hükümet tarafından dondurulması ve çok sayıda eski parti liderinin Türkiye'ye kaçışından sonra, Sudan Türkiye arasındaki ilişkilerde bir soğukluğa tanık olduğu dikkat çekicidir.

Sudan, Ankara'nın Arap müttefikleri Mısır, Suudi Arabistan ve BAE ile bölgesel ilişkilerini düzeltme ve sakinleştirme arzusundan yararlanarak, Türkiye ile ilişkilerini düzeltmeye ve yaklaşık iki yıllık siyasi soğukluk dönemini aşmaya çalışmıştır. Bu, Sudan'daki Geçiş Egemen Konseyi Başkanı Abdel Fattah Al-Burhan'ın 12 Ağustos 2021 tarihinde Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın geçen Nisan ayında davetlisi olarak Türkiye'yi ziyareti aracılığıyla gerçekleşmiştir. Erdoğan, ülkesinin, kardeş halkı ve hükümetinin yanında yer alarak Sudan'ın içinden geçtiği zorlu süreci kolaylaştırmaya kararlı olduğunu belirterek, bu ziyaretin iki ülke arasında yeni bir dönemin habercisi olduğuna duyduğu güveni dile getirmiştir. Öte yandan Al-Burhan, iki ülke arasındaki ilişkilerin her bakımdan gelişimini ve Türkiye ile ticaret hacminin yakında iki milyar dolara yükseltilebileceğine olan inancını dile getirmiştir (Arap Gazetesi, 2021).

ANADOLU (2021) Ajansı'na göre, Sudan ve Türkiye, Egemen Konsey Başkanı'nın son ziyareti sırasında 6 yeni anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmalar, yenilenebilir enerji alanında bir işbirliği muhtırasını ve iki ülkenin dışişleri bakanlıkları arasında protokolleri içeriyordur. Bununla birlikte, Türkiye Hazine ve Maliye Bakanlığı ile Sudan Cumhuriyeti Maliye ve Ekonomik Planlama Bakanlığı arasında da mali ve ekonomik iş birliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmalar ayrıca mali ve askeri iş birliğini ve iki ülke hükümetleri arasında nakit yardımı uygulamaya yönelik bir protokolü de içeriyordur. Bu, iki ülke arasındaki ilişkilerde soğuk dönemin sona ermesi anlamına geliyordu.

Sonuç

AK Parti'nin Türkiye'de hükümetin başına geçmesiyle aynı zamana denk gelen Türk siyasetindeki büyük değişikliklere, dış politika biçiminde de büyük değişiklikler eşlik etti. Dış politikayı sağlam teorik temellere dayanan "stratejik derinlik, merkez ülke, yumuşak güç ve Tarihsel Mirasa Sahip Çıkma" gibi yeni terimler ortaya çıktı. Bu değişiklikler, Türkiye'yi, "Avrupa Birliği'ne üye olmak için takip eden bir ülkeden", dünyada kendine bir yer edinmeyi amaçlayan, seçkin ilişkiler ve özellikle Orta Doğu ve Afrika'da etkili bir rol edinmeye çalışan bir "merkez" ülkeye dönüştü. Bu, Türkiye'nin 2005'in, Erdoğan'ın Afrika kıtasından 23 ülkesine gezi yaptığından ve Afrika kıtasıyla seçkin ilişkilerle sonuçlanan ve Sudan'ın Ankara'nın ilgilendiği ülkelerin başında yer aldığı "Afrika" yılı olduğunu açıklamasından kaynaklandı. Afrika ve Kızıldeniz bölgesinde daha etkin ve etkili bir rol için stratejik bir başlangıç noktası olarak, gelecek gündemiyle belirlediği siyasi, ekonomik ve askeri ilişkileri kurmak istiyordu. İki ülke arasındaki bu ilişkiler, anlaşmalar, ziyaretler ve ilişkiyi güçlendiren uzun bir ortak tarihle belirginleşti. Sudan'da devrimin patlak vermesinden ve Beşir'in düşüşünden sonra bile Türkiye, ilişkilerinin gücünü Sudan Devleti'ne ve halkına verdiği desteği

teyit etmeye devam etti. Ancak Sudan'daki siyasi istikrarsızlık nedeniyle iki ülke arasındaki ilişkilerde bir soğukluğa tanık oldu.

Günümüzde ilişkiler, yeni bir anlaşma paketiyle güçlü bir şekilde geri döndü. İkili ilişkiler ve bölgesel konulara değinilen görüşmelerde, Yüksek Komite ve bakanlar ortak komitelerinin çalışmalarının etkinleştirilmesi ve enerji ve savunma sanayii alanlarında işbirliğinin geliştirilmesi konusunda mutabakata varıldı. Türkiye ayrıca, bir sonraki aşamada, özellikle altyapı alanında Sudan'a desteğini ve bölgede istikrarın sağlanması için Sudan ile Etiyopya arasındaki sınır sorunlarının barışçıl bir şekilde ele alınması gereğini doğruladı. Sudan ise, geçiş hükümetinin Sudan-Türk ortaklığına verdiği desteği ve Sudan'ın yatırımcıların ve özellikle Türklerin önündeki tüm engelleri kaldırma konusundaki istekliliğini vurgulayarak ticaret borsasının hacmini iki milyar dolara çıkardığını duyurdu.

KAYNAKÇA

- Ahmed, Y. (2018). Sudan ve Türkiye arasında savunma, güvenlik, ekonomik ve kültürel. ALSHRG ALAWSAT, 14603. <https://aawsat.com/home/article/1471521/>
- Aljazeera net. (2018, December 27). Sudan'ın Sevakın adası hakkında bilmeniz gerekenler. <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/citiesandregions/2017/12/27/>
- Alnajar, M. (2017). Suakin adası: Türkiye kızıldenizde çatışma açıyor.
- alnılan. (2017, December 23). Türkiye Sudan ilişkileri tam bir dosya. <https://www.alnilan.com/12908725.htm>
- Altijani, H. (2018). Sudan Türkiye ile anlaşmaları. In Centre, Al Jazeera.
- Anadol. (2019, September 26). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu oturum aralarında Erdoğan, Sudan Başbakanı ile New York'ta görüştü. <https://www.aa.com.tr/ar/1594506/>
- Anadolu. (2021, august 12). Ankara..Türkiye ve Sudan farklı alanlarda 6 anlaşma imzaladı. <https://www.aa.com.tr/ar/2332901/>
- Balci, A. (2014). Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar. Etkileşim Yayınları, 173–178.
- BBC. (2019, September 3). Ahmet Daoutoğlu “hoca.” <https://www.bbc.com/arabic/middleeast-49554471>
- Bukas, H. (2017). 2002'den sonrası Türkiye-Afrika ilişkilerinde değişimler. Siyaset ve Kanuni Dergisi, 15, 140–154.
- cnn. (2019, April 26). Türkiye, Sudan askeri konseyinin “Suakin Adası” anlaşmasını iptal ettiği haberine yanıt verdi. <https://arabic.cnn.com/middle-east/article/2019/04/26/turkey-sudan-suakin-island>
- Devecioğlu, k. (2017). Türkiye – Afrika ilişkilerinin politik ekonomisi: Sudan örneği. Ankara yıldırım beyazıt üniversitesi sosyal bilimler enstitüsüne siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler ana bilim dalı yüksek lisans tezi, 4.
- Ece, G. (2019, April 17). BBC. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-47926030>
- Eldeen, m. K. (2019). Ak parti dönemi Türkiye -Afrika ilişkileri: Sudan örneği. Yıldız teknik üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler ana bilim dalı

siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler programı doktora tezi.

- Elem Eyryce, T. (2012). Afrika kıtasının dünya politikasında artan önemi ve Türkiye-Afrika ilişkileri. *Afr*, 1(2), 59–94. https://doi.org/10.1501/africa_0000000011
- Hasan, M. (2019). Yeni Türk politikasının hayalinde Sudan. Değişkenler ve nedenleri. Mogadishu Center for Research and Studies.
- Hasan, Y. F. (2006). Sudan Özelinde Türk-Afrika İlişkilerinin Bazı Yönleri. Uluslararası Türk-Afrika Kongresi (23 Kasım 2005), Ed. Ahmet Kavas-Hasan Öztürk, TASAM Yayınları, İstanbul, 285-295.
- Kaya, i. (2020). Türkiye'nin Afrika açılımı kapsamında Türkiye Sudan ilişkileri (1998-2018). Bahçeşehir üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü küresel siyaset ve uluslararası ilişkiler yüksek lisans tezi.
- Orakçı, S. (2011). Afrika 'da Küresel Rekabet ve Türkiye. *AVRASYA ETÜDLER*, 2, 73–96.
- Özhan, m. (2012). Türkiye'nin Afrika'da artan rolü: pratik çabaları ve söylem arayışları. *Ortadoğu analiz*, 4, 46.
- Ramdom, S. (2016). Türkiye'nin Afrika'da teori ve pratik arasındaki stratejik seçenekleri. *Genel Siyasetler İçin Aljzayir Dergisi*, 11, 62–79.
- Sudan, Türkiye ile ilişkisini ideolojiye göre değil, çıkarlarına göre yeniden kuruyor *Arap gazetesi*. (2021). *Arap Gazetesi*, 12148(44). <https://alarab.co.uk/>
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021, October 21). <https://ticaret.gov.tr/haberler/ticaret-bakani-mus-turkiye-afrika-3-ekonomi-ve-is-forumunda-konustu>
- turk press. (2017, December 27). Türkiye-Sudan yakınlaşmasının sonuçları ve boyutları ve Kızıldeniz'deki çatışmalar üzerindeki etkileri. <https://www.turkpress.co/node/43550>
- Uza, k. (2020). Türk dış politikasında Türkiye maarif vakfı ve doğu Afrika 'daki faaliyetleri. Nevşehir hacı bektaş veli üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü kamu politikası ve işletmeciliği ana bilim dalı yüksek lisans tezi.
- Yahya, A. (2019, August 24). “Adımlar hissediliyor” .. Türkiye'nin Sudan'daki çıkarlarını koruma stratejisi. <https://www.alestiklal.net/ar/view/2143/dep-news-1566235888>
- Yeşiltaş, M., & Balcı, A. (2011). AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita. *Bilgi Kış Dergisi*, 23, 9–34.
- Yıkılmaz, a. (2016). Ak parti'nin dış politika ideolojisi: yeni muhafazakârlık. Selçuk üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü uluslararası ilişkiler ana bilim dalı uluslararası ilişkiler bilim dalı yüksek lisans tezi.
- Zengin, İ. (2013). Geçmişten günümüze Türkiye- Sudan ilişkileri. Kırıkkale üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü tarih anabilim dalı cumhuriyet tarihi bilim dalı yüksek lisans tezi.